

УДК: 929(474.11):316.75
Примљено: 26. октобра 2009.
Прихваћено: 10. децембра 2009.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 4/2009.
год. 16. vol. 26.
стр. 137-158.

Дијана Вукомановић

Институт за политичке студије

ИДЕОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНИХ ПАРТИЈА У СРБИЈИ

Сажетак

На основу сумарне анализе партијских програма може се закључити да се шест релевантних партија у Србији могу разврстати, условно речено, у четири дистинктивне идеолошке фамилије: једну групу чине ортодоксни левичари (СПС) и социјал-демократе (ДС), другу национал-популисти (СПО) и илиберални популисти (СРС), посебну групу чине “народњаци” (ДСС), и напослетку, (нео)либерали (Г17 Плус). ДСС је била најдоследнија у очувању своје изворне идеолошке матрице. СПС и СПО у идеолошком смислу нису значајније напредовале у посматраном периоду од протекле две деценије. ДС и СРС су биле најодлучније од свих осталих релевантних партија у прављењу идеолошких прескока, нарочито у домену економско-социјалних позиција на релацији левица-десница. Идеолошка матрица Г17 Плус је у највећој мери нормативно конзистентна. Може се уочити груписање већине релевантних партија у десном политичком пољу – неоспорно се ту сврставају и СРС и СПО и ДСС и Г17 Плус. Две преостале партије, СПС и ДС дугорочно се опредељују за конкуренцију унутар левог спектра политичког поља Србије.

Кључне речи: идеологија, политичке партије, СПС, СПО, ДС, ДСС, СРС, Г17 Плус, левица, центар, десница, социјалисти, социјал-демократе, „народњаци“, популисти, (нео)либерали.

Паралелно са процесом настанка и консолидације партијског система у Централно-Источној Европи аналитичари су у протекле две деценије константно вршили идеолошку реинтерпретацију политичког пејзажа сваке земље понаособ. Проблем са којим су се

при том суочавали јесте у томе што су традиционални концепти левице и деснице, односно њихове идеолошке нијансе, били исувише софистицирани да би били примењиви на анализу партијског система који је био *in statu nascendi*. Још већи проблем је био у томе, како је то указао Вермерш, што је концепт левице и деснице био первертиран у току четрдесет година комунистичке диктатуре. Посткомунистичка друштва наследила су изобличене концепте „левице“ и „деснице“. Наиме, комунистички режим је користио левичарске идеје у функцији легитимизирања најарбитрарнијих форми власти. За време комунизма се одвијао процес „уништења језика левице“, тако да су најплеменитији концепти постали повезани са најодбојнијим карактеристикама комунизма. Речи као „социјализам“ или „социјално“ биле су безнадежно контаминирани. С друге стране, схеме западне политике нису могле да обезбеде јасан увид у политички и партијски систем у Централно-Источној Европи. У Западној Европи концепти левице и деснице су задобили релативно фиксирана значења, која омогућавају адекватну политичку анализу и редукују могућност неспоразума. На Западу Европе, указује Вермерш, левица је идентификована са демократским, плуралистичким, сувереним друштвом одговорних грађана у којима регулативна улога јавних власти (државе) доприноси идеји социјалне и економске једнакости и еколошки одговорног друштва. Ако се ова дефиниција узме у обзир, већина источноевропских партија се морала класификовати у десницу. Дакле, политичка ситуација је била заиста сасвим нова. Илустративно је ову потешкоћу класификовања изразио један од лидера социјалдемократске партије у Пољској, рекавши, у покушају да опише идеолошку позицију своје партије: она се налази „Западно од центра“. У стварности су се унутар једне партије могла наћи становишта која су била и левичарска и десничарска, будући да су их партијска руководства често мењала, од избора до избора. Тако је једна партија могла да има (нео)либералне економске погледе по питањима приватне својине и приватизације, а да истовремено исказује веома сличне погледе западној социјалдемократији у погледу питања солидарности, социјалне сигурности, независних синдиката, итд. Стога је Вермерш указао да у анализи посткомунистичких партија треба превазићи етикете левице и деснице, и трагати за *идејама* и *вредностима* (Vermeersch, 1992: 2, 4, 5, 6 *passim*). Сва ова запажања морају се имати на уму када се доносе закључци о идеологији политичких партија у Србији.

Симптоматично је да су најрелевантније партије у Србији покушале, у тренутку свог оснивања, да се идеолошки позицио-

нирају тако што су се декларисале као легитимне “наследнице” историјских партија које су престале да делују након Другог светског рата, будући да су комунисти успели да ефикасно затру сваку њихову делатност, успостављајући једнопартијски монопол власти (цф. Коштуница, Чавошки, 1990). Од свог оснивања, почетком 90-их до данас, партије одржавају овај свој „оснивачки мит“ у настојању да успоставе непостојећу везу историјског континуитета са предратним вишестраначким „златним добом српске демократије.“¹⁾ Декларишући идеолошки и организациони континуитет са појединим од историјских партија, посткомунистичке партије су настојале да декларишу њихово ексклузивно право на заступање одређених идеја. Најпре ће се ДС декларисати као легитимни настављач деловања Демократске странке коју је 1919. године основао Љубомир Давидовић, премда је деловање ове странке фактички замрло у периоду 1945-1948. године. Четрдесет година касније (11. децембра 1989) у Београду, група угледних интелектуалаца саопштили су на конференцији за новинаре да предратна Демократска странка обнавља свој рад²⁾ и позвали грађане да приступе „првој опозиционој странци у Србији.“ Да би парадокс био већи, три године касније, након расцепа унутар ДС, и новонастала ДСС такође ће јавно декларисати своје „корене“ у предратној Демократској странци. Слично чине и трансформисани комунисти: СПС у програму из 1992. декларише да „чува и наставља социјалистичке идеје, а посебно идеју народне самоуправе и задругарства, коју је у другој половини деветнаестог века заступао Светозар Марковић“. СПС се надаље позива на „социјалистичке идеје Марковића, Мите Ценића, Васе Пелагића и Српске социјалдемократске партије под руководством Димитрија Туцовића“ које су биле „прожете духом демократизма и слободарства“. Напослетку ће се и СРС на оснивачкој скупштини 1991. декларисати као следбеница „српских радикала и нашег великог идејног родоначелника Николе Пашића“, тачније Српске народне радикалне странке основане 1881. која је, како истичу савремени радикали, остала код Срба упамћена као „најјача политичка снага нашег народа у ХИХ веку, а њен вођа, Никола Пашић, као највећи српски државник још од цара Душана Силног.“ Ова „измишљена традиција“ представљала је ништа више него историјски фалсификат једнострано декларисаног континуитета.

- 1) Реч је о још једном српском миту који је демистификовала историчарка Дубравка Стојановић у својој студији посвећеној „Србији и демократији у периоду 1903-1914.“
- 2) Фактички, изузев књижевника Борислава Пекића и дисидента у егзилу Десимира Тошића, нити један од челника “нове” Демократске странке никада није био члан предратне Демократске странке.

Склоност партијских елита да на овај начин инаугуришу свој политички легитимитет може се приписати чињеници да су оне током прве деценије успостављања посткомунистичког плурализма још увек биле у свом инфантилном добу, док ни партијски нити социо-економски систем није био формиран, тако да је било тешко говорити о овим политичких групацијама у западном смислу - као о партијама које организују и репрезентују интересе различитих социјалних сталежа. Партије су, како надаље запажа Вермерш, првенствено рефлектовале идеолошке, социолошке и културолошке преференције нових политичких елита у Централно-Источној Европи – тако да су поједини аналитичари политичке партије окарактерисали као својеврсне „интелектуалне клубове“ (György Markus). Наиме, партије су настајале као политичке организације људи који су имали сличне ставове, укусе, искуства и погледе (или предрасуде) о нацији, држави, комунизму, цркви, итд. Истовремено, ове су елите имале веома слабе, ако икакве везе са синдикатима или радницима, односно другим не-интелектуалним слојевима друштва. Изузев бивших комуниста, професионална политичка класа тек је требало да буде формирана у целој Централно-Источној Европи – опозициони лидери су почетком 90-их били тек политичари-аматери (Vermeersch, *op. cit.*: 10).

Било како било, потешкоће око идентификовања нормативних узора партија су остале. Наиме, немогуће је само на основу оног што су партије саме декларисале извршити разврставање партија у идеолошке фамилије - *families spirituelles*, по узору, на пример, на класификациону схему коју је развио Клаус фон Бојме (Klaus von Beume, 1985) на примеру партија Западне Европе. Други проблем који отежава идеолошку класификацију је чињеница да су партије склоне комбиновању елемената различитих политичких идеологија и економских теорија и трендова, који су често несукладни, чак и контрадикторни. Као треће, за партијске програме је симптоматично приметити да “речи неће да стоје мирно”, тј. да оно што је данас написано на један начин, кроз извесно време може да се протумачи на други, који може у великој мери да одудара од изворног значења. Поред ових општих околности, у политичком пољу појединих земаља, а нарочито Србије, ситуација се могла описати као *sui generis*. Плурални партијски и политички систем Србије се формирао услед ескалације оружаних етничких сукоба на тлу Југославије, међународне изолације и санкција, свеопште економско-политичке, једном речју - цивилизацијске кризе, која је кулминирала у кампањи бомбардовања Србије од стране НАТО

алијансе. Ови мултиплицирани кризни инпути у великој су мери отежавали консолидацију политичких партија и парламентаризма у Србији. Ипак, протекле су две деценије откако је успостављен вишестраначки систем у Србији и могуће је, с већом мером поузданости, идентификовати идеолошке позиције најрелевантнијих политичких партија. У протеклих готово двадесет година (1990-2009), као најзначајније, у складу са Сарторијевим критеријумима релевантности³⁾ су се потврдиле следећих шест партија: Социјалистичка партија Србије (СПС), Српски покрет обнове (СПО), Демократска странка (ДС), Српска радикална странка (СРС), Демократска странка Србије (ДСС) и Г17 Плус.

ЛЕВИЦА: ОРТОДОКСНА ЛЕВИЦА (СПС) И СОЦИЈАЛ-ДЕМОКРАТЕ (ДС)

Трансформисана комунистичка партија – *Социјалистичка партија Србије (СПС)* постојано одржава своје стожерно упориште у левом идеолошком пољу. Дистинктивно у односу на остале странке у Србији, СПС се декларише као „чувар“ легитимацијског мита комунизма. У програму из 1990. речено је да СПС „чува и развија антифашистичке и слободарске вредности Народноослободилачког рата и социјалистичке револуције, јер ... представљају наставак дугогодишње борбе радничког покрета, социјалиста и комуниста.“ Антифашизам и социјализам остаће две темељне идеолошке тековине ове партије, којих се неће одрећи ни након пада с власти, 2000. године. У програму СПС из 1992. ова, тада владајућа партија сучељава свој програм с противницима. Између осталог, СПС тврди да „*партије деснице нуде стара, у Србији већ испробана и неуспела решења: монархију, клерикализам, брутални анархични капитализам деветнаестог века, парламентаризам без одвајања законодавне и извршне власти и без облика непосредне демократије, у неким случајевима екстремни национализам без икаквих обзира према националним мањинама.*“ Чињеница јесте да је СПС у својим програмима успешно скривала национализам и експанзионистичке циљеве своје политике, декларативно изражавајући толерантне ставове према националним мањинама. Њен левичарски идентитет био је нарочито изражен у залагању за тврдокорни етатизам у економији, покушај очувања „друштвене“ као

3) Сартори наглашава два критеријума релевантности: постизање изборног цензуса од 5 посто или поседовање коалиционог, „уцењивачког“ потенцијала, проистеклог на основу резултата на неколико узастопних избора на централном (у случају Србије – републичком, прим. Д.В.) нивоу (цф. Сартори, 1976: 121-125).

државне својине, и њено противљење приватизацији и законима тржишта. Ова је партија дистинктивно у односу на остале релевантне партије остала заговорник државног социјализма. Наиме, реторика још увек важећег програма СПС из 1992. сврстава српске социјалисте у “ретро”, “ортодоксне левичаре”, који чак нису ни покушали да формулишу аутохтону платформу “нове левице”, по узору на неке друге посткомунистичке, или западноевропске социјалдемократске партије.

Премда је још у програму из 1992. године речено да је циљ СПС улазак у чланство Социјалистичке интернационале (СИ), СПС све до данашњих дана није успела да оствари овај свој циљ. Тачније, почетком 90-их СПС је тврдила да је кључни услов за улазак у СИ “*уколико заједно с црногорским социјалистима (ДПСЦГ, прим. Д.В.) оствари Социјалистичку партију Југославије или Савез социјалиста Југославије*”, до чега није дошло. Но, и да јесте, то не би помогло да две владајуће партије које су током 90-их знатно допринеле ескалацији ратних сукоба у Југославији буду примљене у Интернационалну. Премда су се (ратне) околности промениле, ставови СПС, по свему судећи, нису - индикативно је да СПС још увек важећим декларише њен програм из 1992. године. На 7. Конгресу СПС, одржаном 2006. ова је партија усвојила Програмску декларацију у којој констатује: “*наша доследност није догматизам*”, већ “*доказ да су уверења и циљеви које смо препознали те историјске 1990. године са нашом партијом и нашим председником Слободаном Милошевићем, издржали пробу времена и сва искушења која је пред нас поставила историја и реалност*”. Социјалисти Србије, речено је “*остају то што су: партија демократске левице ослоњена на свет рада и окренута будућности*.” У овој програмској декларацији такође је речено да је СПС “*лева и патриотска партија која има трајно и чврсто упориште у народу, која има идејну снагу и која има политику и историјску борбу на својој страни*.” Надаље је речено да СПС “*неће да буде партија која ће поправљати дивљи капитализам, као што чине неке наводно социјалдемократске странке*”, већ да су они “*партија која има свој пројекат друштва и он се зове демократски социјализам, никако ублажени капитализам*.” Позиција СПС је, у идеолошком смислу парадоксална: будући да је поновно успела да као коалициони партнер дође на позиције власти, од ње се очекује да начини одлучнији реформски прескок са позиције ортодоксне левице на позицију ближу левом, социјалдемократском центру. С друге стране, управо њена доследност у одржању изворне крајње леве позиције кључни је разлог зашто за ову партију гласа релевантни број тврдокорних присталица-бирача. Дакле, уколико се одлучи

на идеолошку реформу, СПС ризикује да изгуби идеолошку лојалност бирача и њихову изборну подршку.

Надаље, постоји још једно парадоксално објашњење зашто СПС, и док је била партија на власти, и након тога, када је силом прилика прешла у опозицију, ипак није начинила одлучнији искорак, који већина аналитичара од ње очекује – да се профилира као социјалдемократска партија. Наиме, пут социјалдемократије је био „пут којим се ређе иде“, не само на овим просторима, већ и у региону целе Централно-Источне Европе. Истраживачи су, наиме, запазили да је у време настанка плуралног партијског система, много лакше било одабрати „социјалистичку“ него „социјалдемократску“ идеолошку етикету. Идеолошки имиџ социјалдемократије морао се градити из почетка – „од нуле“, будући да су комунисти успели да наметну негативну перцепцију према „опортунистичкој“ социјалдемократији, јер је она сматрана за најгорег идеолошког непријатеља комунизма.⁴⁾ Како је запазио Вермерш, у појединим земљама Централно-Источне Европе где је, поред комунистичке, било након Другог светског рата дозвољено и деловање неких других партија, демохришћани и либерали су могли да установе „сателитске партије“, али комунисти то никада нису дозволили и социјалдемократима. Тако да су социјалдемократске партије имале велике потешкоће да се наметну као супериорније од партија „демократског социјализма“ – што је била идеолошка формула коју су преузеле бивше комунистичке партије. Вермерш констатује – социјалдемократским партијама је било суђено да их се не разуме, чак и када су се декларисале као леви центар (Vermeresch, 1992: 12).

На трагу овог резоновања, индикативна је и чињеница да једина од српских партија која је успела да уђе у чланство међународне асоцијације левих партија – Социјалистичку интернационалу, није потекла из табора левице. Наиме, реч је о чињеници да је у чланство Интернационале, 2003. године успела неочекивано да уђе странка оригинерно либерално-демократске, а не социјалистичке, односно социјалдемократске провенијенције. Реч је о Демократској странци. Значајно је, надаље, истаћи да је ДС примљена у чланство СИ у статусу партије на власти. Интересантно је, стога, поближе осматрити у чему се састоји „леви“, или „социјал-демократски“ идентитет ове партије.

У протеклом периоду од готово две деценије, егземплярно је позиционирање *Демократске странке (ДС)*. Потекла из, услов-

4) Илустративна је опаска Мише Ђурковића који указује да су Еуард Бернштајн и Ото Бауер скоро непознати аутори у нашој култури (Ђурковић, 2007: 175, фт. 5).

но речено, “десног” - либерално-демократског поља ова ће партија испољити велику дозу реал-политичке прагматичности у еволуцији своје идеолошке матрице. Настала као странка интелектуалаца, ДС је била у могућности да у свом првом програму из 1990. изложи убедљиву нормативну матрицу либерализма у економији и демократије у политици. У тренутку њеног оснивања није било никаквих назнака да би ова странка једног дана могла, или желела, да уђе у чланство Социјалистичке интернационале. Ипак, у програму ДС из 1995. изложени су и показатељи на основу којих је могуће (ре)конструисати и „леву“ инклинацију ове странке. Наиме, 1995. године ДС се декларише као *„модерна грађанска народна партија либералне оријентације”*. Потом је детаљније објашњено да је ДС *“либерална партија”* јер верује у *“иницијативу појединца, у његову моралну аутономију, његов разум и његову креативност.”* Надаље, ДС се декларише као *“странка центра”* - због тога што својим деловањем *“обезбеђује равнотежу оправданих програмских циљева десне и леве политичке традиције.”* Од политичке деснице ДС преузима *“уважавање националне историје, бригу за породицу као основу грађанског система вредности, програм економског развоја и тржишне конкуренције.”* Из леве политичке традиције ДС преузима *“бригу за сиромашне и слабе, социјалну солидарност као израз политичке воље да цену модернизације и друштвеног развоја не смеју плаћати само најсиромашнији, нити да плодове могу да убиру само социјално најјачи или најсналажљивији.”* Била је ово свеобухватна дефиниција легитимацијске матрице, као и сведочанство о изузетно важној способности ове партије да пажљиво промисли и декларише своје идеолошке позиције, у чему остале странке нису биле тако успешне.

Међутим, како се накнадно испоставило, ДС је, у односу на друге релевантне странке, била највише склона да врши идеолошке и концептуалне прескоке из изворно “десног” - либералног, у “лево” - социјалдемократско, а потом опет у (нео)либерално идеолошко поље (што је њена позиција у програму из 2001). У програму ДС из 2001. (не)очекивано се констатује да политика ове странке *„није догматска, она је прагматична, усмерена на решавање проблема, а не на спровођење догми.”* ДС утврђује: *„ми смо странка принципа, а не идеологије“* – *„интересују нас резултати, а не идеолошка правоверност“* – *„зато смо толерантни и флексибилни.”* Будући да је освојила позиције власти, сада се ДС с пуним правом легитимизира као *“снага реформи”* у процесу транзиције ка демократском уређењу. Међутим, проблем са овим новим прагматичним “преобраћењем” ДС јесте у томе што је он само

декларативно дезидеологизиран, док се у одредницама програма ДС из 2001. могу препознати поставке “источноевропског тачеризма”. Нарочито је то изражено у њеним ставовима према “социјалној правди.” Док је у програму из 1995. наглашавала начело “социјалне одговорности и солидарности” успротививши се транзиционом капитализму налик на “сурови *laissez-faire* капитализам XIX века,” у програму из 2001. ДС помирљиво констатује да би “хендикепиране појединце који су испали из трке” (тржишне, прим. Д.В.) требало “опремити и вратити у игру, а не да остану пасивни посматрачи и примаоци социјалне помоћи”. Парадоксално је да ДС изражава овакав минимални степен социјалне сензибилности у тренутку када облачи своје ново социјалдемократско рухо и улази у чланство Социјалистичке интернационале (2003. године). Дакле, и за ову странку остаје отворен, још увек неискоришћен широк маневарски простор да профилира идеологију по узору на западноевропску социјалдемократију. Ипак, након убиства лидера странке Зорана Ђинђића, и доласка на чело странке политичара млађе генерације, предвођених Борисом Тадићем, ова странка није начинила одважнији корак у том смеру. Лидери ове странке су много успешнији на интернационалном умрежавању странке – ДС је 2006. успела да добије и статус посматрача у Партији европских социјалиста (ПЕС). На домаћем терену, време ће показати да ли је ДС у стању да конципира програм „нове левице“ на политичкој сцени Србије.

Претходна сумарна анализа је показала да су се две владајуће партије у Србији за време свог мандата на власти определиле за политички курс левице: СПС у последњој деценији XX века и ДС у првој деценији XXI века. Интересантан је овај идеолошки куриозитет, с обзиром на дијаметралну супротност њихове идеолошке провенијенције. Наравно, ове две партије се никако не могу сврстати у „исти (идеолошки) кош“ – напротив, али свака од њих исказује, у већој или мањој мери, „левичарску“ инклинацију. Што указује на потребу да се као најважнији истакну следећи заједнички проблеми, који су запажени у „левом“ политичком пољу и у другим земљама посткомунистичке Европе. Вермерш указује на „историјске слабости демократске левице“ у региону Централно-Источне Европе и на чињеницу да се левичарска партија која истиче каталог класичних социјално-демократских захтева и која успева да се чврсто повеже са синдикатима – у пракси тешко формира. Јер, свако ко претендује да се декларише као социјалистичка или социјалдемократска партија, мора да прихвати у задатак изузетно тешку историјску мисију: да организује радничку класу политички

и да економски брани њене социјалне интересе. Проблем је што је комунистички систем оставио иза себе дезоријентисану, и у многим случајевима апатичну радничку класу, која понегде наликује духу радништва из 20-их година XX века. Менталитете многих источноевропских радника карактерише запањујућа политичка наивност, прекора вредан етос (не)рада и дубоко неповерење према колегама радницима и социјалним организацијама, за шта велики део кривице припада бившем комунистичком систему. Спремност за колективну акцију и солидарност је потиснута, а недостатак демократске свести очигледан, истиче Вермерш (Vermeersch, *op. cit.*: 12, 13). Партије „левичарске“ инклинације ипак избегавају да се обраћају и да организују ту и такву радничку „класу“ *per se*, већ говоре о правима „запослених“, или сужавају фокус на друге социјалне слојеве и класе: приватне предузетнике, сељаке, или, пак, средњу класу – којој се нарочито обраћа и коју преферира управо ДС. Наиме, први пут дошавши на власт (у оквиру коалиције Демократске опозиције Србије – ДОС), ДС ће у свом новом програму из 2001. године изложити визију Србије XXI века као земље „*претежно средње класе, а то значи активних и предузетних грађана, који имају добре квалификације, квалитетна радна места, довољне приходе да обезбеде пристојан живот, добру школу за своју децу и финансијски безбрижну старост*“.

Но, више и није нужно да савремена левица инсистира на класичном расцепу између капитала и рада, и да се декларише као предводник и заступник интереса „света рада“, да би потврдила класичну дистинкцију између левице и деснице. Но су се наметнуле као нужне „нове“ левичарске теме, као што су: контролисана приватизација, економска и социјална права за запослене, синдикална права и права незапослених, права на социјалне услуге и питања драстично редуциране улоге државе. Односно, нарочито се од левих партија очекују одговори на питања како да се приватизује, како да се дерегулише, демонополизује и денационализује. Партије у Србији, свака на свој начин, настоје, али не успевају да у достатном обиму тематизирају ове проблеме, односно доследно су неке избегавале да се њима баве, или још увек нису успеле да елаборирају реалне програме. Партије су имале великих потешкоћа у формулисању кохерентних економских и социјалних политика – у недостатку правих одговора оне су истицале демагошке захтеве.

Други начин „бегства“ од проблема, такође је уочљив у политичком пољу Србије – реч је о тенденцији да левичарске партије инклинарају, или би требало рећи: „беже“ ка центру. Аналитичари су, пак, уочили слабости струја левог центра. Наиме, ексклузивна пажња је посвећена економским димензијама транзиције ка тржи-

шној економији, док су социјалне димензије занемарене. Ставови левог центра су изгубили тло под ногама, док су нео-либералне економске идеје много спремније инкорпорирани у програме, чак и код ових партија леве оријентације. Но, барем теоретски, још увек има довољно „празног“ простора да се развије убедљиви социјал-демократски (пре)окрет. Како је запазио Вермерш, успон снажне социјалдемократске партије могуће је очекивати и од социјалдемократског, али и од социјал-либералног изданка (огранка) политичког центра (Vermeersch, *ibid*: 8). Међутим, постоји проблем и са самим центром, барем је то нарочито изражено у политичком пољу Србије – индикативно је да се у овој идеолошкој „неутралној“ позицији јављају партије са снажним националистичким и социјал-популистичким тенденцијама, како ће показати примери две политичке партије у Србији – СПО и ДСС.

ЦЕНТАР: “НАРОДЊАЦИ” - ДСС (*MITTELSTANDSPARTEI*) И НАЦИОНАЛ-ПОПУЛИСТИ (СПО)

Иницијално, ДСС истиче у први план национални идентитет: декларише се као „*странка демократског опредељења и одговорне националне политике*“. Међутим, када се занемаре њени програмски ставови у погледу решавања српског националног интереса, најупечатљивије су одреднице које легитимацијску матрицу и ове партије утемељују у конзервативно-органицистичком идеолошком пољу, у којему такође доминирају држава-нација, вера, црква, породица. У програму ДСС немогуће је пронаћи индивидуу-појединца који изражава своју “појединачну вољу” (*volonté particulière*) – ДСС наглашава концепт или „воље свих“ (*volonté de tous*) – Срба, или општу вољу (*volonté générale*) - свих грађана. У том смислу, за ову се партију с пуним правом може рећи да настоји да се легитимизира као „народна партија“ (*Volkspartei*)⁵. Дакле, премда је демократска, ова странка није класично либерална, јер се не обраћа појединцу-грађанину. Додатни проблем је што њена национално-политичка и социјално-економска програмска опре-

5) Овај тренд поистовећивања партије са народом није само декларативне природе. Истраживачи су установили и квантитативни критеријум који је опредељујући да би се нека партија дефинисала као “народна”, тј. доминантна, “велика” партија – потребно је да на изборима добија чак 30% од укупног броја гласова. Смит сматра да је овако висок проценат неопходан јер тако партија доказује своју способност да одржи лојалност супстантивног дела бирачког тела, што јој даје водеће, доминантно место у партијском систему (Смитх, 1990: 158). ДСС тешко да може да одржи оволики проценат подршке бирача на изборима у континуитету.

дељења нису у идеолошком еквилибријуму: док политички део програма претеже на десну страну, други вуче улево – ка западно-европској социјалдемократији. Наиме, ДСС заговара начело „социјалне правде“, и уважава неопходност да држава штити слабе у друштву и да води економију. Истовремено ДСС фаворизује модел интересног корпоративизма – тј. поделе одговорности и сарадње између владе, индустрије, синдиката и других интересних група. Дакле, ДСС је отишла и корак даље од социјалдемократске формуле *Социалпартнерсцхафт*-а. Ипак, ДСС се не може сврстати у леву идеолошку фамилију партија, будући да је она тврдокорна антилевичарска, антикомунистичка странка. Због амбивалентних тенденција, најадекватније је ДСС позиционирати у центру идеолошког континуума – као *Миттелстандспартеи*, будући да јој се често приписују супротстављене идеолошке етикете: „демократе“ / “(клеро)националисти, “легалисти” / “конзервативци”, итд. О идеолошкој крхкости линије на којој ДСС еквилибрира говори и чињеница да је ДСС учлањена у Европску народну партију (ЕПП) – групацију која у оквиру Парламентарне скупштине Савета Европе окупља конзервативне, демохришћанске и народњачке партије Европе.

У овом се контексту могу призвати аналитичке опсервације упућене партијама које теже да заузму позицију центра, не би ли тако постале стожери коалиционих влада. Наиме, позиција центра је амбивалентна, на онај начин на који је упозорио Диверже. Диверже тврди: може постојати партија центра, али не постоји тенденција центра нити доктрина центра. Мишљења центра су или умерена гледања базично опозиционих погледа или укрштених расцепа. У основи, Диверже сматра да центар не постоји као самостална и изворна посебна политичка снага, већ је производ преклапајућих расцепа (*overlapping cleavages*) или комбинације леводесне димензије и умерено-екстремистичке димензије. “Сањати о центру, значи постићи равнотежу контрадикторних аспирација; али синтеза је моћ само мисли. Акција укључује избор (*choice*), а политика одлучује акцију... Нема истинских центара, само супернаметнутих (*superimposed*) дуализама” (Duverger, 1964: 215). То практично значи да је мултипартизам аранжман у коме умерењаци и са леве и са десне стране праве савез да би држали екстремисте са оба крила ван власти. Резултат је стални центризам имобилних и парализирајућих коалиција који је у случају Треће и Четврте Републике Диверже звао “демократија без народа.” У том смислу би аналитички савет који се може упутити ДСС ишао у смеру њеног конзистентнијег, прецизнијег идеолошког профилирања, и полити-

ке јасне дистанце од амбивалентне “народњачке” позиције центра. Наиме, ДСС тренутно означавају као “народну” странку (*Volkspartei*), већма због претходно наведене чињенице њеног међународног умрежавања. Што може да представља изненађење за оне који су иницијално учествовали у оснивању ове странке, исто као што је за многе изненађење чланство ДС у Социјалистичкој интернационали. Ипак је класична либерално-демократска матрица заједничко родно место обе ове странке. Дакле, ако је ДС, као главни идеолошки ривал ДСС, одлучила да окрене улево - пут социјалдемократије, ДСС-у преостаје да се дистинктивно идеолошки позиционира више удесно – ка позицији социјал-либерализма, односно класичног либерализма, тј. да се врати својим изворним идеолошко-нормативним узорима, или да, пак, направи одлучан искорак у другом идеолошком смеру - ка конзервативизму.

Програмску тенденцију смештања у централној тачки политичког поља Србије одражава још једна партија која је при крају друге деценије свог деловања незадрживо губила статус релевантне странке, будући да на последњим одржаним изборима није успела да пређе цензус од 5 посто и да уђе у републички парламент. Реч је о *Српском покрету обнове (СПО)* чија је оснивачка легитимацијска матрица екстремно десничарска: матрица ове партије утемељена је на анти-комунизму, историјском ревизионизму, националистичком реваншизму, ксенофобији и ортодоксном клерикализму – што је све скупа кулминирало у експлозивној мешавини експанзионистичког национализма, са ексцесима неофашизма. Наиме, СПО је у свом оснивачком програму из 1990. предложила мере “етничког чишћења” албанске националне мањине. Но, ратне околности и новостечено политичко искуство нагнало је и ову националистичку странку да у потпуности ревидира своје изворне идеолошке позиције. Деценију касније, у програму СПО из 2001. ова се странка неодредиво декларисала као „*национална странка либералних, грађанских и демократских опредељења*“. Ипак, СПО је и даље задржала неке традиционалне елементе своје изворне матрице. И даље се тврди да СПО верује да је „*породица темељ на коме почивају друштво, нација и држава – уколико је породица угрожена, угрожени су и друштво и нација и држава.*“ СПО такође верује у „*хришћанско виђење човека и друштва*“ које „*нуди моралну основу за одговорну политику*“. Напоследку СПО се дистинктивно од осталих партија и даље залаже за обнову „*модерне уставне парламентарне монархије*“. Дакле, чланови СПО покушавају да се истовремено легитимишу као националисти, либерали, демократе, конзервативци, демохришћани, и монархисти.

Што оправдава закључак да ова странка континуирано инклинира ка „десном“ идеолошком пољу. Међутим, најадекватнија идеолошка етикета која би се могла приписати СПО није декларисана у њеном програму – реч је, наиме, о њеном органицистичком популизму. Наиме, СПО континуирано у свим програмима наглашава крилатицу да „*домаћинска сеоска кућа мора опет постати биолошки и економски ослонац нације и државе.*“ Ипак, иако је имала програмских предиспозиција, ова странка није ни покушала да се профилира као аграрна. Што је био тежи, али на дужи временски рок одрживији пут њеног опстанка међу релевантним странкама. За разлику од осталих релевантних странака, СПО никада није исправила почетну слабост свог програма - економски делови програма СПО, од оснивачког из 1990. године па надаље, у великој су мери остали недоречени, тј. у њима се налазе само фрагментарне, (ин)директне рефлексije о економским питањима. Губитак статуса СПО као парламентарне, релевантне странке сведочи о чињеници да партија која нема формулисан конзистентан социјално-економски програм не може да рачуна на мобилизацију и подршку бирача у епохи посткомунистичке транзиције.

ДЕСНИЦА: РАДИКАЛСКИ ИЛИБЕРАЛНИ ПОПУЛИЗАМ (СРС) И (НЕО) ЛИБЕРАЛИЗАМ (Г17 ПЛУС)

Премда је *de facto* остала без непосредног руководства свог неприкосновеног лидера (против којег се процесуира оптужница у Међународном трибуналу за ратне злочине у Хагу), *Српска радикална странка (СРС)* није усвојила нови пост-шешелјевски конгресни програм. СРС је од свог оснивања до данас пролазила кроз континуирану редефиницију економског дела свог програма, док, с друге стране, није извршила потпуну дерадикализацију свог политичког дела програма. “На снази” је још увек програм усвојен 1996. године у којему се каже да је циљ СРС исти: „*Велика Србија,*“ под којом се подразумева теритоцентрични-експанзионистички националистички пројекат српског *Лебенсраума*. Када се упореде програми СРС у временској вертикали могу се запазити значајни идеолошки помаци, односно трансформације економско-социјалне матрице, од иницијалног економског популизма (у програму 1991) ка конзистентном (нео)либералном програму (1996). Наиме, СРС је отишла највише удесно од осталих релевантних странака у заговарању једног (нео)либералног предузетничког *laissez-faire-a*, отворености према страним инвестицијама, заговара-

њу свеобухватне приватизације, и пребацивања одговорности за “социјалну сигурност” на појединца. Такође, у политичком делу програма радикали прихватају демократска правила *fair-play-a*. Ипак, пажљивије читање програма СРС показује да радикали врло вешто врше нормативну дисторзију и демократских и либералних постулата, интерпретирајући их на један демагошко-популистички начин. Сами радикали, тумачећи своје историјске корене, које, како је већ речено, везују за Пашићеву Српску народну радикалну странку, тврде да је “због свог национално, социјалног и демократског карактера, идеја радикализма одувек била и остала најоригиналнија на овим просторима”, будући да су “поруке која је ова идеја носила биле разумљиве свим сталежима, свим грађанима”. Управо због тога, истиче СРС, “радикали су често, и некада и данас, оптуживани да су популистички покрет, у најгорем смислу те речи.”⁶⁾ Аутор ове анализе такође се слаже с овом констатацијом, али додајући: у савременом смислу те речи.

Наиме, програмске одреднице СРС одражавају тенденције преобразбе популизма у свету, које је луцидно анализирао Иван Крастев.⁷⁾ Овај аутор запажа да нови популистички покрети широм света уопште немају за циљ укидање демократије: напротив, они се ослањају на широку демократску подршку. Крастев уочава да управо појам популизма омогућава да се спозна и опише радикални преображај политике – успон “демократског илиберализма” који је тренутно на делу у многим крајевима света. Не само да је повећан број антидемократских и ауторитарних алтернатива, већ је и чињеница да је дошло до опасних мутација унутар самих либералних демократија, сматра Крастев. За разлику од екстремистичких партија из 30-их година, нови популисти не планирају да укину изборе, нити да уведу диктатуре. У суштини, новим популистима се избори допадају и они, на жалост, често побеђују на њима, констатује Крастев. Уосталом, то је случај и са СРС која на скоријим изборима успева да освоји чак милионску подршку бирача у Србији, но због свог непостојећег коалиционог потенцијала не успева да дође на власт. Крастев сматра да би била велика грешка ако бисмо на успон популистичких странака гледали као на победу антидемократских установа. Управо због тога што садашњи популисти користе демократске изборе да би дошли на власт, они се не могу описати као антидемократе - либерали су збуњени, и делују беспомоћно у суочењу са популистичким изазовом, констатује

6) Цф. www.cpc.org.yu.

7) Изводи из анализе пост-комунистичког популизма бугарског политиколога либералне оријентације, Ивана Крастева објављени су у часопису „Дритиџе & Хуманизм“ (превод је објављен у београдском недељнику „НИН“, бр. 2976, 10.1.2008. стр. 62-63).

Крастев. Садашње поколење европских либерала образовано је у политичкој традицији која погрешно претпоставља (погрешно и у историјском и у теоријском смислу) да су антилибералне странке истовремено и антидемократске. Више није тако. Теже је, међутим, објаснити због чега популисти и полуфашисти представљају једину расположиву алтернативу? Значи ли то да нешто није у реду са Централно-Источном Европом, или се, пак, можда ради о томе да нешто није у реду са демократијом, поставља питање Крастев. Стратегија доласка на власт коју користе савремени популисти усмерена је на продубљивање јаза између “елита” и “народа”, тако што пласирањем тезе о корумпираним елитама популисти настоје да каналишу антиелитистичка осећања и претворе их у подршку за своју партију, уместо за демократију и економски либерализам. Крастев закључује да је либерална демократија у опасности онда када се структурални сукоб између “елита” и “народа” више не тумачи као бреме, већ као једна од кључних тековина демократије. Стога, стварни изазов са којим се либерална демократија данас суочава јесте успон “демократског илиберализма,” и ко год жели да сачува демократију дужан је да се бори на два фронта: против популиста који тврде да подржавају демократију и против оних либерала који презиру демократију каква је она данас, закључује Крастев.

Вештина СРС у комбиновању либерално-демократских и популистичких тема илустративно се може објаснити на следећем примеру: СРС у програму из 1996. посебну одредницу посвећује „сузбијању самовоље државне бирократије“ и говори о потреби „ригорозне контроле државне администрације од стране законодавне, извршне и судске власти,“ како би се „у великој мери избегла бирократизација државног апарата и администрација натерала да стриктно служи држави и народу, без прекорачења законских овлашћења.“ Радикали користе демократску премису коју су научили из традиције Америчке демократске револуције – медионовску формулу међусобних кочница и равнотежа (*checks and balances*), коју онда на демагошко-популистички начин интерпретирају као тезу која наилази на масовно одобравање грађана: да јавни службеници морају континуирано да буду надзирани - да је у току једна континуирана “анти-бирократска револуција” против однорођених, паразитских политичких елита. Ову је формулу, уосталом, већ успешно искористио Милошевић, који је такође на таласу “антибирократског” етничког популизма учврстио своју ауторитарну власт. Тако сада српски радикали настоје да истовремено мобилизирају и да деполитизују масовне слојеве бирача, од-

носно да их науче и навикну на анти-политички стил размишљања и одлучивања. У последњих неколико година СРС се стратешки усмерава ка масовним губитницима и незадовољницима пост-комунистичком транзицијом, и као кључно питање на новијим изборима у Србији радикали такође намећу “борбу” против корупције и криминала: “*корупција је опака болест која спречава економски напредак Србије и разара морал целокупног друштва*”, констатује се у предизборним програмима радикала. При том, циљ радикалне странке није реформа, већ социјална револуција и морални преображај Србије: “*Наш циљ и обавеза је да борбом против корупције променимо свест и оних грађана који мисле да је формула успеха у проналажењу веза, подмићивању властодржаца. Да бисмо то постигли бескомпромисно ћемо се обрачунати са корумпираним и криминализованим делом режима,*” тврде српски радикали.

Тисманеану такође запажа да се “радикални популизам” претвара да трансцендентира традиционалне форме идеолошке афилијације, политичке подршке и припадништва. Уопштено говорећи, популизам користи радикалне дискурсе апсолутне обнове: чишћење политичке куће, елиминацију корумпираних и медиокритетских политичара, анти-бирокуратску револуцију и наступање истинског популарног реда, а све то захваљујући напорима једног алтруистичког, херојског, “патриотског” лидерства. То је прецизно стога што је популизам еластичан и хировит (непостојан) што може да си приушти да одржава и своје премисе и обећања која су промишљено (намерно) небулозна. Политички филозоф Г. М. Тамас уочава једну посебну форму етноцентричног популизма којег дефинише као “етнархију” (*ethnarchy* – сложеница од етно-анархизма) који такође одражава велику способност да помути семантичке дискурсе. Популистички дискурс креира лажну стварност, засновану на миту, претенциозности, и прекомерно надувеној егалитарној реторици. Другим речима, док већина источноевропских земаља изгледају као установљене, институционализоване демократске политичке заједнице, које одржавају регуларне, слободне и фер изборе, унутар њих постоје дубока подструјања које прете постојећем поретку и могу напоследку завршити у доласку на власт (преко изборних средстава) илибералних формација. Укратко, електоратије нису нужно и либералне демократске, закључује Тисманеану (Tismaneanu, 2000: 10, 11, 13, 14, *passim*).

Управо СРС у својим програмима, нарочито оним из деценије 90-их, константно врши дисторзију семантичких дискурса неочекиваним комбинацијама час демократских формула (на пример, залагањем за парламентарну демократију), час неонацистичких ме-

ра (“етничког чишћења”), час (нео)либералних слобода (*laissez-faire* предузетништва), час лево-популистичких обећања (“*Deutsch-Mark*” егалитаризма), идеја и мотива. Најекстремнији “ексцес” у њеним програмима (из 1991. и 1994. године) је био дискриминаторан концепт изгона националних мањина, који је потпуно избрисан из садржаја програма из 1996. Премда је користила (нео)нацистичку реторику, СРС, ипак, у свом деловању није применила стратегију нацистичких и фашистичких партија које су себе сматрале “покретима”, и који су путем перманентне мобилизације и непрекидних притисака на демократске институције државе сазреле за “преузимање власти”. Парадоксално, то је чинила про-демократска позиција у Србији, али применом стратегије “грађанске непослушности” и студентског покрета отпора. Када је реч о СРС, могуће је устврдити да ова странка никада неће успети да се еманципује од свог изворног радикалног екстремизма – још увек одзвања, и још ће дуго одзвањати претећи ехо екстремистичке и популистичко-демагошке реторике оснивачког програма СРС из 1991. године. Уосталом, ни лидери српских радикала, као ни њени чланови и симпатизери, не одустају од екстремистичких и популистичко-демагошких иступања у јавности, тако да одреднице програма СРС, па биле оне и најлибералније, остају “мртво слово на папиру”.

Г17 Плус је дистинктивна у односу на остале релевантне странке и по времену настанка – настаје у другом таласу демократизације, 2003. године, и по организационом принципу – настала је трансформацијом истоимене невладине тзв. *think-tank* организације, и по чињеници да су њени лидери дошли на високе позиције власти унутар коалиције ДОС-а и пре формалног регистравања ове политичке партије и тестирања њеног рејтинга на изборима. Заједничко, пак, овој странци, са двама опозиционим - ДС и ДСС, јесте, пак, то да су лидери-експерти Г17 Плус такође инспирисани идеологијом либералне демократије, као што су то били интелектуалци који су основали две демократске странке. Надаље, упореди ли се оснивачки програм Г17 Плус са оснивачким програмима осталих релевантних странака, већ на први поглед се може уочити квалитативна разлика међу њима. Наиме, у идеолошком смислу, програм Г17 Плус представља, како је у једној ранијој анализи већ истакнуто, нормативно конзистентну комбинацију „дизајнираних идеологија“: кејнезијанску „неокласичну синтезу“, неолиберализам аустријске и чикашке школе (Хауека и Фриедмана) и америчких нео-конзервативаца (Вукомановић, 2007: 103). Наиме, у оснивачком програму Г17 Плус из 2003. године речено је да се ова партија залаже за „*отворено друштво засновано на демокра-*

тији, приватној својини и тржишној економији, у коме слободни појединци и њихова индивидуална права представљају темељ свеукупне друштвене организације“. Г17 Плус истиче (нео)класично либерално смитовско-хајековско гесло: „тржишта што више, државе колико мора“. При том, улога државе „није да управља људима, него да послужи као друштвени сервис, да делује као креатор и гарант амбијента у коме ће права појединца бити максимално афирмисана и заштићена.“ Г17 Плус се противи протективно-туторској улози државе: „није функција државе да непосредно брине о добробити појединца, да буде одговорна за обезбеђење неког њиховог унапред утврђеног нивоа потрошње и дохотка или чак да брине о њиховој личној срећи“. Напротив, сматра Г17, „право је појединца, а и његово животно послање, да сам брине о свом благостању и срећи, а задатак је државе да му створи услове у којима ће то моћи да оствари на продуктиван, морално утемељен и достојанствен начин.“ У том смислу Г17 Плус инсистира на „ширењу подручја личних слобода, али и подручја личне одговорности.“ Ипак, области у којима је потребна јака држава, наглашава Г17 Плус, јесу унутрашња и спољна безбедност, заштита права и обезбеђење примене и испуњавања уговора и закона. Вујачић у овим програмским одредницама Г17 Плус такође препознаје „хумболтијански класично-либерални став“ (Вујачић, 2007: 167). У односу на остале релевантне странке, Г17 Плус највише акцентира реформску економску агенду, која следи смернице неолибералног концепта диктираног од стране ММФ-а, који нарочито инсистира на макроекономској стабилности и антиинфлаторној политици. Концепт развоја националне привреде Г17 Плус заснива на: стабилном динару и ниској инфлацији, стимулативним порезима и одговорним јавним финансијама; снажном банкарском систему и јаком приватном сектору; слободној конкуренцији без монопола, уз ограничену државну интервенцију ради отклањања дефеката тржишта и остваривања бржег привредног раста. С друге стране, у програму ове странке садржани су и показатељи одступања од њеног неолибералног става, будући да ова партија изражава своју веру у “слободно тржиште са јаком социјалном компонентном” обећавајући да ће “од Србије направити земљу пуне запослености, друштвене правде и егзистенцијалне сигурности за све њене грађане”. Надаље, Г17 Плус сматра нужним постизање “националног консензуса о путевима транзиције”, и “јасан државни програм социјалне заштите сиромашних слојева и становништва.” Што су типично левичарске, чак и ултра-левичарске прокламације. Потоњи примери индикативно указују на чињеницу да партија на власти у посткомунистичкој транзицији тешко да може да оста-

не доследна у својој идеолошкој ортодоксији, нарочито ако је она (нео)либерална. Поврх тога, Г17 Плус је доктринарну недоследност очитовала и када се, неочекивано, исто као и ДСС, учланила, 2005. године у статусу придруженог члана, у Европску народну партију – Демохришћани (ЕПП–ЦД) - федерацију конзервативних, хришћанско-демократских и народних партија у Европи, што је дистинктивно одступање од њених програмских начела. Чак и у већој мери него што је то случај са ступањем ДС у Социјалистичку интернационалу.

При крају друге деценије партијског плурализма у Србији могуће је поузданије мапирати идеолошки хабитус сваке од релевантних партија. На основу сумарне анализе партијских програма, може се закључити да се шест релевантних партија у Србији могу разврстати, условно речено, у четири дистинктивне идеолошке фамилије: једну групу чине ортодоксни левичари (СПС) и социјал-демократе (ДС), другу национал-популисти (СПО) и илиберални популисти (СРС), посебну групу чине “народњаци” (ДСС), коначно и (нео)либерали (Г17 Плус). На основу изложене анализе релевантних партија у Србији може се закључити да је у њиховом идеолошком позиционирању, након готово две деценије од оснивања, још увек транспарентан ресидуум изворних, фундаменталних идеолошких матрица изложених у оснивачким програмима. При том је потребно истаћи да је ДСС била најдоследнија у очувању своје изворне легитимационе матрице. СПС и СПО у идеолошком смислу нису значајније напредовале у периоду од протекле две деценије – СПС се није одмакла са својих ортодоксних позиција крајње левице, док је СПО једини, али значајан помак направио у томе што је из својих програма избрисао трагове оригинерне екстремне националистичке матрице. ДС и СРС су биле најодлучније од свих осталих релевантних партија у прављењу идеолошких прескока, нарочито у домену економско-социјалних позиција на релацији левица-десница. Г17 Плус је формиран као странка тек у другој деценији вишестраначја, када се закорачило у извеснију фазу посткомунистичке транзиције у Србији, и лидери ове партије су имали свакако више слободе и знања да начине промишљенији избор свог идеолошког профилирања – у том смислу идеолошка матрица ове партије је у већој мери нормативно конзистентна. На основу изложеног, може се уочити груписање већине релевантних партија у десном политичком пољу – неоспорно се ту сврставају и СРС и СПО и ДСС и Г17 Плус. Унутар ове групације постоји значајна разлика: док се код СПО, СРС и ДСС изворна легитимациона матрица креће у у снажном гравитационом пољу десничарског

принципа националитета, Г17 Плус се опредељује удесно искључиво у економско-социјалном смислу, и она је дистинктивно анти-националистичка странка. Ипак, мора се истаћи да у политичком пољу Србије ниједна партија, па ни Г17 Плус, не заузима нормативно доследну позицију крајње социо-економске (нео)либералне деснице, барем не у оном степену у којему се *СПС* позиционира на супротној позицији крајње левице.

Напоследку, може се закључити да је могуће очекивати да ће готово све релевантне партије наставити, у већој или мањој мери да очитују склоност ка идеолошком конвертитству – да ће у току своје будуће легитимацијске еволуције и даље правити веће или мање помаке и прескоке на идеолошком континууму лево - десно. Хетеродокса и прагматичност је било и остаће правило понашања српских политичких елита. Оправдање за идеолошко, или реал-прагматичко политичко конвертитство могуће је наћи у чињеници да легитимацијске теме које су партије инкорпорирале у своје програме нису контингентне, већ су биле историјски условљене – партије су у великој мери биле принуђене да рефлектују мултиплициране политичке, економске и социјалне кризне инпуте који су обележили турбулентне 90-е, и који, додуше с много мањим интензитетом, настављају да дестабилизују политичко поље Србије и током прве деценије XXI века.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђурковић Миша (2007), „Народњаштво у политичким странкама Србије“, у: *Идеологија и политичке странке у Србији*, Лутовац Зоран (ур.), Београд: Фридрих Еберт Стифтунг, Факултет политичких наука, Институт друштвених наука
- Коштуница Војислав, Чавошки Коста, (1990), *Страначки плурализам или монизам: Обнова и затирање послератне опозиције*, Београд: Привредно-правни приручник
- Sartori Giovanni (1976), *Parties and Party Systems*, Cambridge: Cambridge University Press
- Sartori Giovanni (1976), *Parties and Party Systems*, Cambridge: Cambridge University Press
- Smith Gordon, (1990), “Core Persistence: System Change and the “People’s Party””, in: *Understanding Party System Change in Western Europe*, Mair Peter, Smith Gordon (eds.), London: Frank Cass & Co. Ltd.
- Tismaneanu Vladimir, (2000), “Hypotheses on Populism: The Politics of Charismatic Protest”, *East European Politics and Societies*, Vol. 14, No. 2.
- Von Beyme Klaus, (1985), *Political Parties in Western Democracies*, Aldershot: Gower
- Vermeersch Jan, (1992), „The Left in Eastern Europe“, *TOD (Transitions to Democracy Project) – The working paper series*, No. 1, December

Вујачић Илија (2007), „Либерализам и политичке странке у Србији“, у: *Идеологија и политичке странке у Србији*, Лутовац Зоран (ур.), Београд: Фридрих Еберт Стифунг, Факултет политичких наука, Институт друштвених наука

Вукомановић Дијана (2007), „Идеолошке матрице политичких партија у Србији (1990-2007)“, у: *Идеологија и политичке странке у Србији*, Лутовац Зоран (ур.), Београд: Фридрих Еберт Стифунг, Факултет политичких наука, Институт друштвених наука

Dijana Vukomanovic

IDEOLOGICAL PROFILING OF RELEVANT PARTIES IN SERBIA

Summary

Based upon a condensed analysis of political parties programs the conclusion can be drawn that six the most relevant political parties of Serbia can be, more or less approximately, classified into four distinctive ideological families: one group is consisting of leftists (Socialist Party of Serbia – SPS) and social-democrats (Democratic Party – DP), another group is made of national-populists (Serbian Renewal Movement – SRM) and illiberal populists (Serbian Radical Party - SRP), whilst in a separate branch is “people`s party” or “Volkspartei” (i.e. Democratic Party of Serbia – DPS), and in the last division is (neo) liberal G17 Plus. DPS has been the most persistent in keeping of its original ideological matrix. SPS and SRM have not made significant improvement in ideological sense in the last two decades. DP and SRP have been the most decisive ones, in comparison to the rest of the relevant political parties, in making of ideological swings, especially in the realm of socio-economic positions on the left-right axis. Ideological matrix of G17 Plus has been normatively the most consistent one. Grouping of the majority of the most relevant political parties can be observed within the right wing of political field – with no doubt there can be placed SRP and SRM, as well as DPS and G17 Plus. Two remaining parties, SPS and DP have been determined, on a long run, to compete mutually within the left spectrum of the political field of Serbia.

Key words: ideology, political parties, SPS, SRM, DP, DPS, SRP, G17 Plus, left, center, right, socialists, social-democrats, „people`s party“, populists, (neo)liberals.